

TÁBLÁCSKÁS SZÖVÉSŰ SZALAG-TÖREDÉKEK

T. KNOTIK MÁRTA

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Ópusztaszer határában, a kápolnai erdőben a szeri plébániatemplom maradványainak feltárása során¹ Horváth Ferenc 1974 szeptemberében számos sírt is talált a XIV-XV. századból. Ezek közül kettőben és egy szörvány leletben maradtak ránk textil-töredékek². Ezek közül egyes darabok nagysága és kitűnő állapota nagyban megkönnyítette a szövés pontos vizsgálatát.

A 38. sz. sírban, a vékony anyagú és kékes-zöld korrózióval borított bronz díszekből kétféle van: kerek és kettős lilium alakú. E bronz díszekben apróbb, az övcsat két lapja között és a szörvány leletben pedig nagyobb méretű textília maradt meg. A pár milliméteres textil darabkákat a fémdíszekben mindig a szögecskek körül találjuk, hiszen ezekkel erősítették egymáshoz a bronzot és a textilt.

Az első kerek fémdísz (1) belsejében a szögecselés körül elhelyezkedő apró textil-töredék³ felülete síma kötésű kötöttanyagra emlékeztet.

A következő lelet (2) a kettős lilium alakú bronzdísz három töredékéből áll. A textília itt is a szögecsat veszi körül, felülete az előzőével egyezően látszik.

Az ötös számú (5) leletben a kerek és kettős lilium alakú fémdísz hét darabjának mindegyikén ott a szögecs és körülöttük, az előző két leletnél leírt felületű textil-maradványok. Szövésükhöz felhasznált fonalak kívülről halványzöldre színeződtek, de jömegetartásúak. Ezeken a darabokon még határozottabb a textília kötött anyagra emlékeztető felülete (1. kép). Ezek közül a leletek közül a kettős lilium alakú vereteket a szögecselésen kívül még fel is varrták. Rögzítésük a fémén látható lyukakon keresztül, kétszeresen-háromszorosan áthaladó lencsérnával történt (2. kép).

Az övcsat (6) összeszegecselt két fémlapja közül a textíliának (3. kép) 2×2,5 cm-es darabja került elő. A textil szövésének vizsgálata elsősorban ezen a darabon vált lehetővé, bár a töredék eléggé elszíneződött. Itt a textília soronként szétvált, néhol megmutatva, hogy a sorokat keresztzálak kötik össze. Az övcsatból kikerült textil-darabkán huszonegy ilyen sort számoltunk meg. A sorok sávolyozottságot mutatnak és minden második sor sávolyozottsága az előzőével ellenkező irányú.

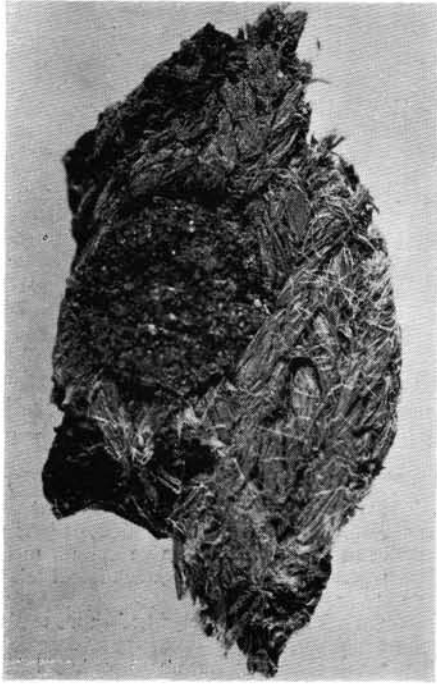
A következő szörványleletből származó 1,5×2 cm nagyságú textil darab felülete már az első pillanatban egyezőnek látszott az övben megmaradt töredék felületével (4. kép). Itt tizenkét sort találtunk egymás mellett. A textil halványzöld, felületi elszíneződése nem érintette a fonalak fehérségét. A textil rugalmassága és állapota lehetővé tette, hogy a láncokat lecsúsztassuk a vetülékről. Azonban ez a művelet láncfonalanként nem ment, mivel egy-egy láncsor, ill. -köteg csak egyszerre mozdult. E kötegeket a közöttük megbújó vetülékfonalak tartják össze. Láncnak és vetüléknek egyaránt lenfonalból készített cernát használtak⁴. Egy köteg négy cernából ill. láncfonalból áll, mely láncfonalak kötési sorrendje állandóan változik. A négy cerna mint den bevetésnél egy képzelt spirál mentén egymásután elfordul (5. kép). Ezért mozdul csak egyszerre a köteg, amikor a vetülékről lecsúsztattuk és ezért mutatott sávolyozott-

¹ Horváth F., Szer plébániatemploma... MFMÉ 1974—75/1. 343.

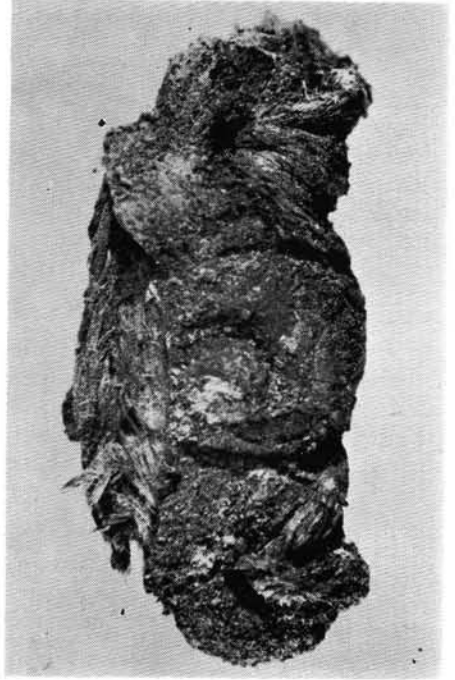
² Ásatásból előkerült textiliákról lásd szerzőtől: A szabadkigyósi X. századi sírok textilmaradványainak vizsgálata. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 1. (1971) 105. 1. és A gádorosi ásatásból előkerült lőszerszámdíszek felvarró-fonalainak vizsgálata (kézirat).

³ A textiliák anyag- és sodratmeghatározását Keszei Péter (Szeged, JATE) végezte.

⁴ A cernázás két vagy több fonal egyesítése. A cernák Z vagy S sodratúak. A sodrat általában ellenkező irányú a cernát alkotó fonalak sodrás-irányával, de meg is egyezhet vele.

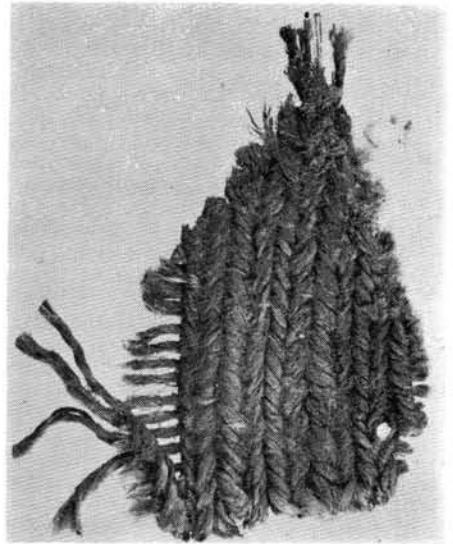
1

2

3

4

ságot. Az egymás mellett haladó kötegek elfordulási iránya egymással ellentétes, így a sávolyozottság ék alakban⁵ rajzolódott ki. Ezek az ék alakú rajzolatok hasonlítotak első látásra a kötött anyag síma szeméihez. A már említett ritka vetülékrendszer a négy cernából álló láncköteg középmagasságában helyezkedik el, és a sűrűn egymásmellé préselt kötegek közül ki sem látszik. E lencsnéből készült vászon láncsűrűsége 10×4 , azaz $40/\text{cm}$, vetüléksűrűsége $12/\text{cm}$.

A 38. sz. sír textil-töredékei tehát — vásznuk alapján — egyazon textil övből származnak. Szövésükhöz felhasznált lenfonalak Z irányban sodorottak, összecernázásuk azonban S irányú⁶. E tömör és különlegesen előállított textil nyilván csak az öv szélességében készült, mely ez esetben két centiméter.

5

6

A 42. sz. sírban szintén öv fémdíszekben maradt ránk a textil-töredékek. Ezek a díszek ugyancsak kerek és kettős liliom alakúak, de valamivel kisebb méretűek, mint az előző sír díszei. A textil-maradványok itt barnára színeződtek és háncsszerűvé váltak.

Kerek fémdísz (13) egy darabjában a szegecselés körül textil-töredék helyezkedik el. Ezen vastag vetülékfonalak és harmadnyi vékonyosságú láncfonalak keresztezik egymást. A láncfonalak az előző sír textiljeihez hasonló felületet képeznek.

A következő kerek bronzdísz-darab (34) belsejét a szögecselés körül textília tölti ki⁷ (6. kép). Felülete határozott rajzú, ahol a láncfonalak lepattogtak, ott élesen látszik az alig sodrott, vastag vetülékfonal. A láncfonalat alkotó S sodratú cernák itt

⁵ Az ékalakú sávolyt lásd Szemmáry L., Kötéstan. Budapest. 1959. 72.

⁶ A vizsgált textiliák adatait a táblázat összegezi.

⁷ A felvételeket Hernádi Oszkár készítette. A képek melletti szakasz öt millimétert jelöl.

is köteget alkotnak, melyek száma nem olvasható le tisztán. Az látszik azonban, hogy egy láncfonal két vetüλέken halad át a szövét színén és fonákján. Így pedig négy fonalnak kell alkotnia egy köteget. Ez a szövét selyemből készült és láncsűrűsége az előző vászonének kétszerese, 20×4 , azaz $80/\text{cm}$, vetüλέksűrűsége $15/\text{cm}$.

Egy másik lelet (38) három, kettős lilium alakú és három kerek fémdíszében a szögecselés körül maradtak meg egészen kicsi felületű textildarabkák. Ezek az eddig leirtakkal azonos felületet mutatnak.

A 42. sz. sír textíliájának szövéstechnikája ugyanaz, mint az előző sír vásznáé, az ún. táblácskás szövés, csupán anyagban és finomságban különböznek egymástól. Anyaga selyem, melynek sűrűsége kétszerese a vászonszalagénál. Ez is az öv szélességében készülhetett, mely ez esetben 1cm széles selyemszalag.

Mindkét sír textíliáinak szokatlan előállítási módszerére, az ún. táblácskás szalagszövésre Endrei Walter⁸, lektori véleményében hívta fel a figyelmemet. A szokványos szövési módszertől gyökeresen eltérő technikának magyarországi ismeretére leletanyag nélkül is következtetett. Tudomásunk szerint tehát ezek a XIV-XV. századi táblácskás szövésű szalag-töredékek ez idő szerint ezen technika első magyarországi előfordulásai.

LELŐHELY	MEGNEVEZÉS	ANYAG		SODRAT		CÉRNÁZÁS		SŰRŰSÉG		SZÖVÉS	
		lánc	vetüλέk	lánc	vetüλέk	lánc	vetüλέk	szál/cm			
		len	selyem	Z	S	Z	S	Z	S	lánc	vetüλέk
		len	selyem	Z	S	Z	S	Z	S	lánc	vetüλέk
Ópusztaszer kápolnai erdő:	o p u s z t a s z e r	L	L	Z	Z	S	S	40	12	+	
38. sír 1.		L	L	Z	Z	S	S	40	12	+	
38. sír 2.		L	L	Z	Z	S	S	40	12	+	
38. sír 5.	v á s z o n	L	L	Z	Z	S	—	—	—	—	
szórvány		L	L	Z	Z	S	S	40	12	+	
42. sír 13.	s e l y e m s z ö v e t	S	S	—	—	S	—	80	15	+	
42. sír 34.		S	S	—	—	S	—	80	15	+	
42. sír 38.		S	S	—	—	S	—	80	15	+	

TAFELCHENARTIG GEWEBTE TEXTILRESTE

von

Márta T. Knotik

Die Verfasserin führte eine Untersuchung von Riemenbandresten durch, die aus zwei Gräbern im Walde Ópusztaszer-Kápolna vorgekommen sind. In beiden Gräbern blieben die Webereste im Schutze des Metallgeschlags vom Riemen erhalten. Die bei dem Leinenband des Grabes Nr. 38 gebrauchten Flachsfäden wurden in Richtung Z gezwirnt, ihre Zusammenfilierung zeigt aber eine Richtung S. Die Dichtigkeit der Kettfäden dieses Bandes ist $40/\text{Zentimeter}$, die des Weber einschla- ges aber $15/\text{Zentimeter}$. Breite: 2 Zentimeter .

Das andere Riemenbandreste aus Seiden hat eine Breite von einem Zentimeter.

Beide Riemenbandreste erzeugen die sog. „tafelchenartige Weberei“. Diese alte Webtechnik wurde von Walter Endrei i. J. 1974 publiziert. Auf Grund seiner Beobachtungen sind die hier veröffentlichten Riemenbandreste in das 14. bis 15. Jahrhundert datierbar, was zugleich unseres Wissens das erste ungarländische Vorkommen dieser alten Webtechnik bedeutet.

⁸ Endrei W., Kiveszettnek tartott ősi textiltechnikai módszerek. Magyar Textiltechnika 1974/4, 198.

40-